

Pedro Arrupe

CRKVA I KULTURA

Ovdje bih želio da u obliku teza iznesem neka razmatranja o jednom važnom aspektu misionarskog rada općenito. Mislim na odnos između Crkve i kulture.

Kao uvod evo dviju primjedbi!

Prva glasi: Crkva nema neposredno kulturnih ciljeva. Sjećamo se onoga što je Pio XI. pisao 1936. godine biskupu Versaillesa, Msgru M. D. Roland-Gosselinu: »Nikad se ne smije gubiti s uma da je zadaća Crkve da donosi Evanđelje, a ne kulturu i civilizaciju. Ako pak donosi kulturu i civilizaciju, donosi ih po Evanđelju.« I Pio XII. potvrdio je to u svom govoru internacionalnom kongresu za arheologiju, povijest i povijest umjetnosti u Rimu (9. ožujka 1956.): »Isus Krist, božanski utemeljitelj Crkve, nije dao ovoj nikakav kulturni nalog, nikakav kulturni cilj. Cilj što joj ga Krist označuje isključivo je vjerski.« To valja osobito istaknuti kako se poslanje Crkve ne bi svodilo na kulturnu, ljudsku funkciju.

Ovo, međutim — i to je ona druga primjedba koju bih želio iznijeti — ne znači da Crkva nema nikakva interesa u pogledu kulture ili kao da bi mogla ne imati ga. Naprotiv, ona je uvelike zainteresirana za nju, i to prije svega zato jer je kultura ljudsko djelo, štoviše, specifično ljudsko djelo. Prema tome, ako se Crkva iskreno zanima za čovjeka, kao i za sve veliko i lijepo što je u njemu ili što on stvara, onda, dosljedno tome, ne može biti ni bez zanimanja za kulturu, to manje što milosni dar Božji čovjeku ne može apstrahirati od kulturnog stanja u kojem se čovjek nalazi. To stanje može biti zapreka, ali i pomoć u pogledu milosti. Prema tome, ako Crkva dijeli Kristovu milost, ne može biti ravnodušna prema kulturi čovjeka kome treba da propovijeda Radosnu vijest i koga treba da vodi Bogu. Upravo taj vjerski cilj što ga ima Crkva obvezuje je da se zanima za kulturu.

Ova je studija uzeta iz memoara generala Družbe Isusove Pedra Arrupea *Bio sam misionar u Japanu*, koje kanimo uskoro objelodaniti i na hrvatskom.

I to još nije sve! Premda cilj Crkve nije kulturne naravi, ona ipak nije tuđa kulturi. »Između spasiteljskog poslanja i kulture postoje mnogostruki odnosi« — potvrđuje Drugi vatikanski sabor u onom poglavlju pastoralne konstitucije *Gaudium et spes* (br. 58) koje je posvećeno kulturi. Valja primijetiti da se tu ne radi o vanjskim, sporednim, već o sasvim unutrašnjim i dubokim odnosima. Vidjet ćemo dalje u kojem smislu treba shvatiti te odnose da se ne potisne u pozadinu transcendencija kršćanstva i milosti u pogledu bilo koje kulture. Zasad neka bude dovoljno da se istakne prisnost odnosa između Crkve i kulture, između kršćanskog poslanja i kulturnih tvorevina.

Kršćanstvo je u svojoj biti Božje poslanje čovječanstvu, Božja riječ upravljena ljudima. Ali to nije poslanje koje bi se objelodanjivalo s onu stranu povijesti ili izvan nje. Bog je govorio čovjeku u vremenu. A čovjek kome je Bog progovorio nije apstraktan čovjek, to jest čovjek tek kao racionalno biće bez svojih povijesnih uvjetovanosti, već je to konkretan historijski čovjek. Međutim, konkretan historijski čovjek živi u određenoj historijskoj epohi, ima vlastiti način na koji zamišlja i osjeća samoga sebe, kao i svijet koji ga okružuje. Napokon, pod utjecajem određenih tradicija došao je i do vlastite kulture, do vlastitog redosljeda vrednota, do vlastitog mentaliteta. Da bi, dakle, progovorio tom konkretnom povijesnom čovjeku, Bog je morao svoju riječ zaodjenuti u kulturni oblik čovjeka kojemu je htio govoriti, to jest, morao je govoriti mentalitetom, jezikom, kulturom čovjeka kome je htio upraviti svoje poslanje.

Ni to nije sve. Živeći u vremenu, čovjek se neprestano mijenja u svom načinu života, u svom načinu mišljenja i osjećanja tako da se neprestano mijenja i kulturna situacija u kojoj živi i djeluje. Bog se prilagođuje toj neprestanoj izmjeni kad govori čovjeku, a posljedica je toga da njegova riječ nosi u sebi jasne znakove kulturnih promjena koje se zbivaju u povijesti. Prema tome, Koncil s pravom potvrđuje da je »Bog, objavljujući se svome narodu sve do svog punog očitovanja u utjelovljenome Sinu, govorio na način koji je odgovarao kulturama različitih vremena« (GS 58).

Očit dokaz za tu činjenicu daje nam samo Sveto Pismo: Božja Riječ, koja je određena da dohvati ljude svih vremena i kultura, nosi na sebi najprije židovske, a zatim, u mladim knjigama, također i helenističke znakove, i to na takav način da je nemoguće razumjeti je u njenom potpunom značenju ako se temeljito ne poznaju obje ove kulture. Osim toga: kad je Božja Riječ postala u Isusu tijelom i kad se u njemu potpuno objavila ljudima, čime je prijašnjim objavama udarila pečat konačnog završetka, tada je ta Riječ uzela lik čovjeka iz kasne židovske Palestine, koji je živio u određenoj kulturnoj sredini. Stoga i Evanđelje, koje predočava

konačnu riječ Božju čovječanstvu, nosi na sebi na osobit način kulturnu oznaku stalnog povijesnog vremena. Svoju konačnu vijest ljudima upravo je Bog pomoću riječi i kulture svojstvenih Palestincima 30. godine poslije Krista.

Zašto? Zato što je Božji plan u pogledu susreta s čovječanstvom — ono što grčki oci nazivaju *oikonomia* — plan ljubazne očinske susretljivosti. Bog hoće da govori čovjeku kao otac sinu. Budući da je njegova poruka poruka ljubavi i spasenja, hoće da ga čovjek razumije. Stoga se »spušta« na njegovu razinu, govori kao on, prihvaća njegov jezik, njegove osjećaje, njegov način mišljenja i gledanja. Odatle poniznost Božje riječi, a katkad, dapače, i siromaštvo njezina izražaja i ostale njezine granice, koje mogu zbunjivati samo onoga tko ne poznaje tajnu Božje »susretljivosti«, koja predstavlja poseban način božanskog postupanja s čovjekom i nalazi svoj vrhunac u utjelovljenju.

Božanska poruka, koja se nekoć, da bi se objavila ljudima, utjelovila u židovskoj i u helenističkoj kulturi, predana je Crkvi i nastavila je svoj put kroz povijest utjelovljujući se u raznim kulturama naroda kojima ju je Crkva donijela. »U stvarnosti«, nastavlja koncilski tekst koji ukratko komentiram, »Crkva, koja tijekom vremena živi u različitim sredinama, služi se dostignućima pojedinih kultura da bi svojim propovijedanjem raširila i razjasnila Kristovu poruku svim narodima, da bi je ispitala i dublje shvatila, da joj u liturgijskom slavlju i u životu mnogoobličnog zajedništva vjernika dade bolji oblik.«

U tom je pogledu značajna povijest prvih kršćanskih stoljeća: grčki i latinski jezik i kultura postali su sredstva kojima se Crkva služila da bi objavljenu poruku izrazila i predala je ljudima koji su živjeli na području rimskog carstva, čineći najveći dio dotad poznatog čovječanstva. No za Crkvu tu nije bio samo posao da kršćansku poruku prenese iz hebrejske kulture u grčko-rimsku, već ta posljednja kultura pridonosi da se kršćanska poruka shvati bolje i dublje; daje joj, štoviše, bitne formule u kojima se ona u pogledu svojih temeljnih dogmi — a to su Trojstvo, kristologija i čovjekov položaj pred Bogom — definira za sva buduća stoljeća, i to tako da je, kao što između hebrejske kulture i božanske Objave postoji neraskidljiva povijesna veza, i formuliranje kršćanskih dogmi u mjeri koja se točno ne može lako označiti povezano s grčko-rimskom kulturom. Kristova tajna ne može se danas izraziti a da se ne pođe od formulacije Kalcedonskog koncila. Ta će se pak formulacija moći još produbljivati, prevoditi u druge kulturne povezanosti, ali se preko nje neće moći nikad prijeći, nikad se neće moći jednostavno ostaviti po strani.

A to što vrijedi za grčko-rimsku kulturu vrijedi u većoj ili u manjoj mjeri i za sve ostale kulture — antičke i moderne — s kojima je Crkva dolazila u dodir. Ona je nastojala da u svima utjelovi kršćansku poruku. To je katkada bivalo s izvanrednim, a katkad i samo s neznatnim uspjehom.

Autor knjige *Od Konfucija do Krista*, dr. Pavao Shih, profesor orijentalistike na sveučilištu u Setonu, u Americi, govori o djelu glasovitog kineskog misionara Mattea Riccija otprilike ovako: u unutrašnjost Kine unio je kršćanstvo o. Matteo Ricci. Njegova kultura, njegovo golemo poznavanje matematike i astronomije pribavilo mu je priznanje kineskih učenjaka. Međutim, uspjeh njegove misije osiguralo je razumijevanje što ga je pokazivao u pogledu pradjedovskog kulta i Konfucijeve nauke. Jednoga dana dokazivao je o. Matteo Ricci Božju opstojnost citirajući Konfucijev tekst. »Ah!«, uskliknuše slušatelji. »I naš učitelj naučava opstojnost Božju!«

Kršćanska je poruka, dakle, određena da se utjelovi u raznim kulturama s kojima se susreće na svom putu i da je one obilježe jer i one opet djeluju na nju. Ona daje pečat njima i one ga daju njoj. U stvarnosti je odnos između ljudske kulture i kršćanske poruke dijalektičan. Odatle njena teškoća, ali i njena korisnost.

Međutim, utjelovljenje ne izražava čitav stav kršćanske poruke i Crkve prema raznim historijskim kulturama, već ono pruža samo jedan aspekt ili, ako je to kome draže, jedan pol. Drugi pol je transcendencija. Kršćanska poruka i Crkva utjelovljuju se u kulturama, ali ih u isto vrijeme i transcendiraju. One se i utjelovljuju ili, bolje reći, određene su da se utjelove u svim kulturama, ali ih moraju sve transcendirati. Poslušajmo kako Koncil izražava pol transcendencije: »Crkva je poslana svim narodima, svih vremena i svih zemalja, ali nije isključivo i nerazrješivo povezana ni s kojom rasom ili nacijom, ni s kojom posebnom vrstom života, ni s kakvim starim ili novim običajem. Ne dopušta, doduše, da joj se raskine povezanost s njezinim povijesnim podrijetlom, ali je također svjesna univerzalnosti svoga poslanja pa joj je tako moguće da se sjedini s raznim kulturama te da se obogati i ona i razne kulture.« Crkva se, dakle, ne veže isključivo i nerazrješivo uz jednu kulturu, ne poistovjećuje se s jednom kulturom. Dubok razlog te transcendencije Crkve u pogledu raznih kulturnih oblika nalazi se u činjenici što je kršćanska poruka s obzirom na svoj korijen neovisna o kulturi. Ona je Božja riječ, koja usmjerava i spasava čovjeka i njegovu kulturu. Njena djelotvornost ne ovisi o čovjeku i o njegovoj kulturi, nego jedino o činjenici da je »virtus Dei« — Božja sila (1 Kor 1, 18). »Gdje je mudrac? Gdje je književnik? Gdje li je istraživač ovoga svijeta? Zar nije Bog učinio ludom mudrost svijeta? Budući da svijet svojom mudrošću nije upoznao Boga u Božjoj mudrosti, odluči Bog one koji vjeruju spasiti ludošću propovijedanja. I dok Židovi zahtijevaju znakove, a Grci traže mudrost, mi propovijedamo Krista razapetoga, sablazan za Židove, ludost za pogane, a za pozvane — i Židove i Grke — Krista, Božju silu i Božju mudrost« (1 Kor 1, 20—24). Tako je Pavao govorio Korinćanima, koji su u tolikoj mjeri podlegli začaranosti grčke kulture da su se zbog nje izbezumili. Spomenuvši najprije svoj osobni slučaj, nastavlja: »I ja, kada dođoh k vama, braćo, da vam navijestim svjedočanstvo Božje, ne dođoh s visokim govorom ili s mudrošću. I sam

vam se pokazah slabim, bojažljivim i drhtavim. Moja riječ i moje propovijedanje nije se sastojalo u uvjerljivim riječima mudrosti već u očitoivanju Duha i sile, da se vaša vjera ne oslanja na ljudsku mudrost nego na Božju silu» (1 Kor 2, 1 i 2, 3—5).

Prema tome, nijedna kultura nije bitno potrebna za opstojnost kršćanske poruke i njezine djelotvornosti u povijesti. Nema sumnje da je potrebno da se ona utjelovi u nekoj kulturi, da se koristi izražajnim oblicima neke kulture, jer kršćanstvo nije čisti spiritualizam. To pak još nikako ne stvara nužnu unutrašnju vezu između kršćanske poruke i kulture kojom se ona služi da bi izrazila svoj sadržaj. Zato je sigurno da između grčko-rimske kulture i kršćanske poruke postoji historijska veza, koja se ne može ukloniti. Do kraja vremena Crkva će izražavati kršćansku poruku u obliku grčko-rimske kulture, ali ta povezanost nije ni unutrašnja niti je nužna, nego je povijesna i slučajna. To potječe od činjenice što je Crkva bitni sadržaj svoje vjere ustanovila i definirala u prvim stoljećima svoga života, u stoljećima u kojima je vladala grčko-rimska kultura. Da se pak našla u drugoj kulturnoj situaciji, svoju bi vjeru formulirala prema toj situaciji.

Upravo zbog toga što kršćanska poruka nije na unutrašnji način povezana s grčko-rimskom kulturom, mogla je ne samo preživjeti propast te kulture već se, također, i otvoriti drugim, sasvim drukčijim kulturama, od njih primati znatnu pomoć, zaodjenuti se u povijesno različite kulturne oblike, ukratko, prilagoditi se svim narodima i kulturama. Na taj način nije moguće da ikakva kultura monopolizira kršćansku poruku ili da se stopi s njome.

To nam objašnjava zašto se kršćanstvo ne može poistovjetiti sa zapadnom kulturom. Nema sumnje, povijesne su veze između kršćanstva i zapadne kulture vrlo uske, i to tako da su zapadni kršćani mogli pomišljati na njihovu identifikaciju, kao što su, obrnuto, nekršćani koji su živjeli izvan zapadnog kulturnog kruga mogli misliti da je kršćanstvo zapadnjačko, evropska vjera, kao što su hinduizam ili budizam istočnjačke, azijske vjere. S pravom je kršćanstvo na Zapadu zapadnjačko, ali na Istoku mora biti istočnjačko, u Africi afričko, i to ne iz oportunitizma, nego zato jer iz naravi kršćanstva proizlazi da se ono ne može i ne smije isključivo i nerazrješivo vezati uz jednu kulturu budući da je namijenjeno svim narodima i svim kulturama.

Kakvi se zaključci mogu povući iz tog bipolarnog stava kršćanstva i Crkve prema kulturi?

Prvi je da se Crkva mora utjeloviti u kulturi i u kulturnom svijetu ljudi kojima propovijeda Evanđelje, da mora doći u vezu s raznim kulturama i ne smije ostati izvan njih. Drugim riječima, mora biti autohtona. To prije svega vrijedi također i za zemlje u kojima se po prvi put organizira. Time se objašnjava snažno naglašavanje koncilskog dekreta o mi-

sijama (*Ad gentes*) da Crkva mora na misijskim područjima uhvatiti »duboko korijenje u narodu« (br. 15). U tu svrhu dužnost je laika misijskih područja da novom životu što im ga je donijela kršćanska poruka dadu izražaj društva i kulture vlastite domovine prema nacionalnim tradicijama. »Oni moraju« — nastavlja Koncil — »poznavati tu kulturu, pročišćavati je i čuvati, razvijati je prema suvremenim uvjetima i konačno, usavršavati je u Kristu, da Kristova vjera i život Crkve ne budu više tuđi zajednici u kojoj žive, nego da je otpočinu prožimati i preobražavati« (AG 21).

Orijentalni obraćenik, veli dr Pavao Shih, koga smo već citirali, ne ograničava se kulturom svoga naroda, već nastoji, uz najveće poštovanje prema njoj, da je na nadnaravnoj razini dovede u odnos s novom vjerom koju ispovijeda. »Kad piješ gutljaj vode« — veli kineska narodna poslovice — »misli na njezin izvor.«

Teolozima se preporučuje da u svakom socijalno-kulturnom velikom prostoru bude teološku svijest sa svrhom da se kršćanska objava podvrgne novim istraživanjima. »Tako će se jasnije razabrati kojim putovima vjera, uz pomoć filozofije i mudrosti naroda, može tražiti vlastitu shvatljivost i kako se njihovi običaji, životni nazori i socijalni red mogu spojiti s etosom što ga je označila božanska objava. Odatle će se otvoriti putovi dubljem prilagođavanju na svem području kršćanskog života. Tako će se... kršćanski život prilagoditi duhu i značaju svake kulture« (AG 22).

»Konfucionizam me je« — citiram opet dra Pavla Shiha — »učio u mojoj mladosti prije svega ljudskom i socijalnom moralu, otvorivši mi time širom vrata kroz koja sam morao proći da bih našao svjetlo. Njegova nauka bila mi je ugaoni kamen pri izgradnji temelja za moje uzdizanje k nadnaravnom svijetu koji sam našao u Crkvi. Često sam razmišljao o tome, pa i među kineskim katolicima sam to ponavljao, da je Konfucije najveći među nama jer nitko nije tako sinovski ljubio Boga kao on. Za nas je on bio polazna točka, dok je Krist bio i ostao naš cilj. Konfucijeva nauka može, naime, naći svoje savršenstvo samo u Evanđelju.«

Crkva napose preporučuje da se u liturgijskom životu uzimaju u obzir »duhovne osobine i obilježja različitih rasa i naroda«. Liturgijska konstitucija *Sacrosanctum concilium* primjećuje uz to: »Ona (Crkva) dobrohotno prosuđuje i, koliko je moguće, svom pomnjom čuva sve što u različitim narodnim običajima nije nerazrješivo povezano s praznovjerenjem i zabludom; štoviše, katkada to pripušta i u samu liturgiju, ako se samo može uskladiti s izrazima pravog i istinskog liturgijskog duha« (SC 37). Ista konstitucija odmah nadodaje: »Čuvajući bitno jedinstvo rimskog obreda, neka se također u novom izdanju liturgijskih knjiga dadne mjesta za opravdane raznolikosti i za prilagođivanja raznim etničkim skupinama, krajevima i narodima, naročito u misijama. Neka se to na zgodan način ima pred očima u uređivanju obreda i u određivanju rubrika« (SC 38).

No ta nužnost prilagodavanja ne odnosi se samo na zemlje i na narode u kojima Crkva nastupa istom po prvi put i u kojima još nije uhvatila korijenje, niti je postala autohtona, kao što su to azijske zemlje, kojima se već nekoliko stoljeća propovijeda Evanđelje, nego i na zemlje starinske i kršćanske kulture. Budući da se kulture razvijaju i u sebi mijenjaju, nestaje ih nakon nekog vremena ili postaju drugorazredne, dok, međutim, nastaju nove kulture. Danas se mora kršćanska poruka utjeloviti u svaku novu kulturu ako neće da joj samo izvana pripada i da proigra svoj »povijesni čas«.

Upravo u ovom času nastaje najveći problem za Crkvu našega vremena: već nekoliko desetljeća raste pred našim začuđenim i zabrinutim očima nova kultura, koja hoće da postane planetarnom. To je tehnička i tehnokratska kultura. Kultura je to s bitnim značajkama koje se uvelike razlikuju od značajki svih ostalih kultura u prošlosti; kultura s novim, vlastitim bitnim osobinama. Kršćanska poruka treba da se stoga utjelovi u tehničkoj kulturi te da odloži one kulturne oblike prošlosti — naravno, samo one — koji su danas mrtvi ili su izgubili vlastitu vrijednost.

To nameće Crkvi i kršćanima teške i izvanredno škakljive probleme jer nam se čini da utjelovljenjem kršćanske poruke u tehnokratskoj kulturi gubimo vrednote prošlosti koje su postale bitnom baštinom kršćanske svijesti i koje zapravo ne možemo napustiti a da ne postanemo siromašniji. Danas se više nego ikada prije traže od Crkve i od kršćana dvije temeljne kreposti kršćanskoga djelovanja: odvažnost i razboritost. Potrebno je da gledamo naprijed ne zaboravljajući prošlost, odnosno — što bi bilo još gore — ne prezirući je. Nužno je da upoznamo nove »znakove vremena«, ali u svjetlu prošlosti ili, kao što to kaže Koncil, u svjetlu »tradicije univerzalne Crkve« (*praelucente traditione universalis Ecclesiae* — AG 22).

Drugi zaključak koji se mora povući iz bipolarnog stava Crkve prema kulturi jest nužnost da se kršćanska poruka ne veže nerazrješivo uz jedan jedini kulturni oblik, da se ne smatra da je jedna kultura prikladnija od druge da kršćansku poruku izrazi u njenoj potpunosti. (Naravno da je moguće da je jedna kultura prikladnija od druge da izrazi *neke aspekte* objavljene poruke). Na nesreću, ta se nužnost u prošlosti nije uvijek opažala. Mislilo se, štoviše, da je kršćanstvo bitno vezano uz zapadnu, evropsku kulturu i da je zbog toga potrebno da se kršćanska poruka u svojem evropskom obilježju raširi po cijelom svijetu.

To uvjerenje postalo je kobno za uspjeh propovijedanja Radosne vijesti u ne-zapadnom ili »nepozapadnjačenom« dijelu svijeta. Prije svega, u Aziji se kršćanstvo smatralo tuđom religijom, nesposobnom da progovori azijskoj duši ili da je ispuni. Dosad se ponajviše presađivalo u Aziju i u Afriku evropsko kršćanstvo sa svojim običajima i racionalnom strukturom, sa svojim umjetničkim izražajnim oblicima. Stoga, uza sve goleme napore misionara i unatoč ogromnoj energiji koja je uložena za propovijedanje Radosne vijesti, kršćanstvu nije pošlo za rukom da postane azij-

sko ili afričko pa su oni koji su prihvatili kršćanstvo katkad osjećali da ih je ono duhovno odijelilo od vlastite kulture, da ih je odsjeklo od njezina dubokog životnog vrela.

Oni pak koji su pošli od nauke velikana svoga naroda i susreli se s kršćanstvom nisu ipak osjetili potrebu da se odreknu svojih tradicija nego su, naprotiv, u njima otkrili novo blago.

»Po kršćanstvu razumijem bolje Konfucija«, kaže Pavao Shih. A Sheed veli o dru Johnu Wuu: »Stopostotni katolik i stopostotni Kinez! Isti je onakav kakav je bio i prije nego se krstio.«

Te posljednje riječi otvaraju mi put k nekim razmišljanjima o posljednjem odsjeku 58. broja pastoralne konstitucije o Crkvi u suvremenom svijetu, koji komentiram:

»Kristovo evanđelje stalno obnavlja život i kulturu palog čovjeka, a suzbija i uklanja zablude i zla koja proizlaze iz trajno prijeteće zavodljivosti grijeha. Ono neprestano pročišćava i uzdiže moral naroda. Ono nadzemaljskim darovima iznutra oploduje, učvršćuje, usavršava i u Kristu obnavlja vrline i talente svakoga naroda i doba. Crkva već time što ispunja svoje poslanje unapređuje i pridonosi kulturi i civilizaciji, a svojim djelovanjem, pa i liturgijskim, odgaja čovjeka za unutrašnju slobodu.«

Te koncilske riječi potiču me da se vratim k starom iskustvu svoga misionarskog života: koliko puta sam čuo duhovno vrlo bogate i otvorene ljude koji su mi kao odgovor na moje riječi o veoma važnim pitanjima naše vjere i našeg morala rekli: »To sam već naslućivao, osjećao sam da tako *mora* biti!«

Bila je to jednostavna Kristova istina, koju je spontano odobrila anima naturaliter christiana.

Upravo smo vidjeli koliko mnogo prima Crkva od kultura u kojima treba da se utjelovljuje. Sada moram reći još nešto o tome što Crkva daje kulturi. Laćam se opet rečenice s kojom sam i započeo ova razmišljanja: Crkva nema nikakvih neposrednih kulturnih ciljeva. Njen doprinos kulturi, u stvarnosti, nije, po sebi i neposredno, kulturne, već vjerske naravi, to jest Crkva čini kulturno djelo samo time što ispunjava svoju misiju, a ona, kao što znamo, nije kulturna nego vjerska. Time, dakle, što Crkva propovijeda Radosnu vijest, budi i unapređuje kulturna dobra.

Ne može se zanijekati činjenica da je Crkva svojim vjerskim djelovanjem dala kulturi veoma značajan doprinos. Može se, štoviše, ustvrditi da su Crkva i kršćanska poruka koju je ona naviještala bili najznačajniji kulturni činioци Evrope, bar u određenom razdoblju. Ta još i danas je kršćanstvo kulturni činilac prvoga reda u Evropi, u Sjevernoj i u Južnoj Americi, u Africi, pa i u Aziji, premda kršćani na tom golemom kontinentu čine beznačajnu manjinu. Smijemo još pitati zašto je to tako, to jest, zašto je kršćanstvo tako značajan kulturni činilac? Čini se da nije teško otkriti razlog tome.

Kršćanstvo prihvaća čovjeka u njegovu totalitetu: ne obraća se samo njegovu duhu nego također i njegovoj inteligenciji, njegovim osjećajima, njegovu srcu; ne dodiruje se samo njegova duhovnog života nego i fizičkog i osjećajnog, socijalnih prilika, njegova profanog djelovanja. Drugim riječima, kršćanstvo ide za tim da preokrene čitavog čovjeka. Ali budući da su njegovi zahtjevi veoma visoki te potpuno pristajanje uz njih traži određen stupanj »kulture« (shvaćene u najširem smislu), ono djeluje u čovjeku poput kulturnog kvasca, kojim budi skrivene sile, nukajući čovjeka da se razvija, da se usavršava, da se sve potpunije izražava u raznim kulturnim oblicima. Stoga ono djeluje na čovjeka i na njegovu kulturu kao element poticanja, dizanja i čišćenja, stavlja u čovjeka kulturni dinamizam.

To vrijedi za slabo razvijene kulture. Na taj je način prisutnost kršćanstva na određenim afričkim i azijskim misijskim područjima značila pokret prema višim kulturnim oblicima, kao što su škola, laboratorij, radionica, naprednije gospodarstvene metode u poljoprivredi, nerazrješivost monogamije, istaknutiji socijalni život, unapređenje položaja žene itd. No to vrijedi i za kulture koje su podmakle u napretku, za svaku kulturu, jer svaka kultura, pa i ona najviša ima svojih nedostataka i slabosti, koje katkad imaju veće značenje i to dublje djeluju što je kultura razvijenija. Tada kršćanstvo djeluje kao element čišćenja i dizanja.

Međutim, kršćanstvo ima nešto da rekne i kulturi našega vremena, kulturi koju sam nazvao tehničkom i tehnokratskom. Bilo bi veoma teško kad kršćanska poruka ne bi imala ništa da kaže modernom svijetu ili kad ne bi bila sposobna da progovori cijenjenu i razumljivu riječ koju će današnji tehnički svijet smatrati vrijednom. To bi bio znak da se kršćanstvo približava svome svršetku. »Ako istina nije više plodonosna, blizu je smrti«, napisao je Henri de Lubac sjećajući se intelektualne snage Teilharda de Chardina, koji je nastojao da pokršćani čovjeka tehničkog doba i da ga upozna s Radosnom viješću. U čemu bi se sastojao doprinos Crkve i kršćanstva kulturi što je ima *homo technicus* — čovjek tehničar 20. vijeka?

Tehnička i tehnokratska kultura svakako je visoka kultura. Njena dostignuća i uspjesi na svim područjima zadivljuju. Pa ipak je ona izvrgnuta nadasve velikom riziku, onom, naime, da postane čisti tehnicizam, područje kojim potpuno vlada tehnokracija, da izgubi smisao za netehničke i nematerijalne vrednote, to jest da od izrazito duhovne vrednote postane kulturom bez duše. Današnja je misija kršćanstva da pomaže u svladavanju pogibelji modernog čovjeka time što ono samo postaje dušom tehničkog svijeta.

Kultura bez duše neljudska je i protuljudska kultura, ne diže čovjeka nego ga uništava. To je opasnost kojoj tehnička kultura ide u susret. Ona se već sprema da jednog dana uništi ne samo čovječanstvo nego i svaki oblik života na našem planetu. Ali ona prijeti da ispusti iz sebe još strašnije i divovskije sile, koje uništavaju duhovne vrednote, ljudsku slobodu, vrednote razuma, moralne i duhovne vrednote. Misija je kršćanstva da se

opre tim snagama razaranja, da spriječi njihovo napredovanje, da poradi kako bi u organizam tehničkog svijeta unišle svježje i žive sile pa da *homo technicus* ne izgubi svoju dušu u tehnici, nego da je u njoj opet nađe.

Ova svoja kratka razmišljanja o odnosu između Crkve i kulture želio bih završiti primjedbom koja se neposredno odnosi na nas. Kad govorimo o Crkvi i kršćanstvu, nismo uvijek živo i neposredno svjesni da smo mi Crkva, da smo mi kršćanstvo, kršćani, da predstavljamo kršćanstvo i da ga nosimo u svijet. Nema sumnje, kršćanstvo nas nadvisuje, ali ono se ipak u nama utjelovljuje, živi u nama, a po nama se utjelovljuje i živi u povijesti. Govoreći, dakle, o odgovornosti kršćanstva i Crkve u pogledu moderne kulture, namjeravamo da govorimo o vlastitoj odgovornosti, o odgovornosti nas kao kršćana prema tehničkoj i tehnokratskoj kulturi. Možda je potrebno da dobijemo živu svijest o toj činjenici i da se s tom svijesću, svaki na svom području, odvažnije laćamo posla da kulturi svoga vremena udahnemo kršćansku dušu. Tada će se dogoditi ono što se događalo i u drugim povijesnim epohama: Crkva i kršćanstvo postat će kvascem moderne kulture da bi je povelj cilju što ga je Bog postavio kulturi, naime da čovjeka ponese do njegove ljudske punine pa da bi se mogao potpuno otvoriti Kristu.